

Type of article (research article)

Evaluation of effective components in child-centered spaces based on promoting children's creativity from the perspective of experts

Saeed Azemati*: Department of Architecture, East Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Saeed.azemati@iau.ac.ir

Kimia Jamshid Zadeh: Department of Architecture, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Ameneh Akbari: Department of Architecture, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Article Einfo

Received: 10/02/2025

Accepted: 4/3/2025

PP: 56-67

Keywords:

**Child-centered space,
children's creativity,
playfulness, child
education**

Abstarct

Children are among the most sensitive age groups in society, and during this period of their lives, when the roots of their personality, mental, physical, and social development are taking shape, they need to experience social life on their own scale, and this requires the provision of a childlike and intimate space. The environment affects the child and his personality in various ways and increases his creativity. It is said that children learn knowledge and understanding through interaction with the physical and social environment. The present study aims to evaluate the effect of child-centered spaces on promoting children's creativity. Therefore, this study will be a mixed quantitative and qualitative method. Initially, the effect of child-centered spaces on promoting children's creativity was evaluated through library and field studies. The descriptive-analytical research method was used to analyze them. Then, the components effective in promoting children's creativity were examined. The data obtained were analyzed in the SPSS 26 software. The results show that factors such as encouraging new experiences, supporting interests, interacting with peers, etc. are effective components in promoting children's creativity. Parents play a very important role in their child's creativity. In order to foster creativity in their child, parents must create a positive atmosphere in the family and allow the child to freely "discover the world" and help their child's creativity manifest. As a result, parents can strengthen their children's creativity by supporting their children's specific interests and talents. Playfulness is one of the important tools for strengthening children's creativity. Playfulness not only entertains children, but also plays an important role in strengthening their creativity and developing their skills.

Citation: Azemati, S. , Jamshid Zadeh, K. Akbari, A. (2024). Evaluation of effective components in child-centered spaces based on promoting children's creativity from the perspective of experts. *Journal of Architecture and Humanistic Environments*, 1 (1), 56-67.

DOI:

Extended Abstract

Introduction

Children are among the most sensitive age groups in society, and during this period of their lives, when the roots of their personality, mental, physical and social development are being formed, they need to experience social life on their own scale, and this requires the provision of a childlike and intimate space. The environment affects the child and his personality in various ways and increases his creativity. It is said that through interaction with the physical and social environment, children learn knowledge and understanding. Given that the lack of environmental stimuli and the lack of possibility of sensory, motor and mental experiences have adverse effects on psychological and social development, especially on children, improving the quality and enriching the environment can be effective in their individual development, social interactions and creativity. Children play an important role in the health of society and the future generation. Paying attention to their issues and problems and meeting their quantitative and qualitative needs is one of the important necessities of a country. Accordingly, the present study was formed with the aim of evaluating the effect of child-centered spaces on promoting children's creativity .

Methodology

The present study is a mixed quantitative and qualitative method. Initially, the effect of child-centered spaces on promoting children's creativity was evaluated through library and field studies. The descriptive-analytical research method was used to analyze them. Then, the components effective in promoting children's creativity were examined. In order to evaluate the factors effective in promoting children's creativity and in child-centered environments and to supplement the information obtained from the background of the subject and the theories of scientists, the open-response interview technique was used so that 12 experts in architecture, urban planning, sociology and psychology were interviewed to obtain complementary aspects of the information. In the second stage, the interviews were analyzed using the grounded theory method with the open coding technique to obtain all aspects of the subject of the study and effective criteria in the research. Then, the research tool was developed, which includes a content objective table and a questionnaire. Statistical analysis was performed using questionnaire data and SPSS26 software, using Pearson's test to examine the normality of the data and the correlation coefficient to examine the relationship between variables.

Results and discussion

In reviewing the literature on creativity and its emergence and development, it is clear that a small number of studies have referred to the issue of the environment and its effect on the formation of creativity, which highlights the need for further research in this field. The results show that factors such as encouraging new experiences, supporting interests, interacting with peers, etc. will be effective components in promoting children's creativity. Parents play a very important role in their child's creativity. In order to foster creativity in their child, parents must create a positive atmosphere in the family and allow the child to freely "discover the world" and help their child's creativity emerge. As a result, parents can strengthen their children's creativity by supporting their children's specific interests and talents. Playfulness is one of the important tools for strengthening children's creativity. Playfulness not only keeps children entertained, but also plays an important role in fostering their creativity and developing their skills .

نوع مقاله (علمی-پژوهشی)

ارزیابی مولفه‌های اثرگذار در فضاهای کودک محور مبتنی بر ارتقاء خلاقیت کودکان از دیدگاه متخصصین

سعید عظمتی: استادیار معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، Saeed.azemati@iau.ac.ir

کیمیا جمشیدزاده: کارشناسی ارشد مهندسی معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

آمنه اکبری خشکدستی: کارشناسی ارشد مهندسی معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

کودکان جزء حساس‌ترین گروه سنی جامعه میباشند و در این دوره از سال‌های زندگیشان یعنی زمانی که ریشه‌های رشد شخصیتی، ذهنی، جسمی و اجتماعی آنها در حال شکل‌گرفتن است نیازمند این هستند تا زندگی اجتماعی را در مقیاس خود تجربه کنند و این امر مستلزم فراهم بودن فضایی کودکانه و صمیمانه است. محیط به صورت‌های مختلفی بر کودک و شخصیت او و بر افزایش خلاقیت او تاثیر میگذارد. گفته میشود از طریق اثر متقابل با محیط فیزیکی و اجتماعی، کودکان دانش و فهمیدن را می‌آموزد. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی تاثیر فضاهای کودک محور در ارتقا خلاقیت کودکان شکل گرفته است. از این رو این پژوهش به روش آمیخته کمی و کیفی خواهد بود. در ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی به ارزیابی تاثیر فضاهای کودک محور در ارتقا خلاقیت کودکان پرداخته شده است. برای تجزیه و تحلیل آنها از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. سپس مولفه‌های موثر بر ارتقاء خلاقیت کودکان مورد بررسی قرار گرفته است. داده‌های بدست آمده در نرم افزار spss26 مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد عواملی چون، تشویق به تجربه‌های جدید، حمایت از علاقه‌ها، تعامل با هم‌سن و سالان و ... از مولفه‌های موثر بر موثر بر ارتقاء خلاقیت کودکان خواهد بود. والدین، نقش بسیار مهمی را در خلاقیت کودک خود دارند. والدین برای پرورش خلاقیت در کودک خود باید جو مثبتی را در خانواده ایجاد کنند و اجازه بدهند که کودک آزادانه به "کشف جهان" پرداخته و به بروز خلاقیت کودک خود کمک کنند. در نتیجه والدین می‌توانند با حمایت از علایق و استعداد‌های خاص کودکان، خلاقیت آن‌ها را تقویت کنند. بازی‌پذیری یکی از ابزارهای مهم برای تقویت خلاقیت کودکان است. بازی‌پذیری نه تنها باعث سرگرمی کودکان می‌شود، بلکه نقش مهمی در تقویت خلاقیت و توسعه مهارت‌های آن‌ها دارد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴

شماره صفحات: ۵۶-۶۷

واژگان کلیدی:

فضای کودک محور، خلاقیت کودکان، بازی‌پذیری، آموزش کودک

استناد: عظمتی، سعید، جمشیدزاده، کیمیا، اکبری خشکدستی، آمنه (۱۴۰۳). ارزیابی مولفه‌های اثرگذار در فضاهای کودک محور مبتنی بر ارتقاء خلاقیت کودکان از دیدگاه متخصصین. فصلنامه معماری و محیط‌های انسان‌محور، ۱ (۱)، ۵۶-۶۷.

مقدمه

کودکان، حساس ترین و تأثیرپذیرترین گروه سنی جامعه را تشکیل می دهند و نیاز دارند تا در مهمترین سال های زندگیشان که پایه های رشد ذهنی، جسمی، شخصیتی و اجتماعی آنها شکل می گیرد تا زمانی که وارد شهر شوند، زندگی اجتماعی را در مقیاس خود تجربه کنند نقش محیط و فضاهای رشد و پرورش کودکان در این امر انکارناپذیر است. کودکان به عنوان شهروندانی کاملاً متفاوت، نیاز به رشد و تکامل در یک فضای معماری منطبق بر خصوصیات خود را دارند. کیفیت محیط فیزیکی بر موفقیت کودک تأثیر قابل توجهی دارد. نقاشی های کودکان نشان می دهد که آنها در تصوراتشان فضا را می بینند و آن را با جزئیات در ترسیمات خود بیان میکنند و این نشان دهنده برداشت دقیق کودکان از محیط اطرافشان و تأثیر گذاری عمیق محیط بر آنها است (دیواندی، ۱۳۹۷). روانشناسان معتقدند که کودکان میتوانند مهارت های مورد نیاز برای اندیشیدن را از طریق بازی، فعالیت و رابطه متقابل با کل محیط فراگیرند. در حقیقت یکی از تعاملات کودک با محیط پیرامون خود در قالب بازی اتفاق می افتد (شاه حسینی، ۱۳۹۶). تجربه زیست محیطی کودکان و نوجوان با بزرگسالان متفاوت است، تحقیقات خاطرات بزرگسالان از مکان های دوران کودکی نشان داده است که تجارب دوران کودکی به نظر می رسد، بیشتر در مورد بافت و تنوعی از عملکرد های خاص است و بیشتر تجارب بجای بصری، لمسی است (میرزایی، ۱۳۹۹). با به وجود آوردن محیطی که پذیرای اندیشه های نوین باشد، ترغیب افراد به لمس، احساس و کنکاش در محیط برای تفکر جدید، صرف وقت برای تشویق خلاق و آموزش افراد برای کسب علم و دانش، میتوان به خلاقیت دست یافت (طباطبائیان، ۱۳۹۴). یافته های روانشناسان کودک و محیط حاکی از آن است که رشد ذهنی و هوشی انسان امری اتفاقی و تصادفی نیست، بلکه هماهنگ و هم جهت با سایر ابعاد رشد انسان صورت می گیرد همان گونه که بهبود شرایط بهداشتی و تغذیه می تواند بر رشد جسمانی فرد مؤثر باشد بهبود شرایط محیطی که کودک در آن زندگی میکند نیز امکان رشد ذهنی و هوشی کودک را فراهم می کند. متأسفانه در بسیاری از موارد مشاهده میشود که محیط های خاص کودکان بدون توجه به نیازهای واقعی آنان و صرفاً بر اساس تجربیات سلائق و استنباط شخصی طراحان و حداکثر با توجه به خصوصیات روانشناختی مانند ایجاد تنوع رنگ و شکل و نظایر آن صورت می گیرد (عظمی، ۱۳۸۶). با توجه به اینکه، کمبود محرک های محیطی و نبود امکان تجارب حسی، حرکتی و ذهنی، اثرات نامطلوبی را بر روی رشد روانی و اجتماعی به ویژه بر کودکان می گذارند، ارتقای کیفی و غنی سازی محیط میتواند در رشد فردی، تعاملات اجتماعی و خلاقیت آنها مؤثر باشد (حبیب، ۱۳۹۵). کودکان نقش مهمی در سلامت جامعه و نسل آینده دارند توجه به مسائل و مشکلات آنها و برطرف کردن نیازهای کمی و کیفی آنها یکی از ضرورت های مهم یک کشور می باشد. براین اساس پژوهش حاضر با هدف ارزیابی تأثیر فضاهای کودک محور در ارتقا خلاقیت کودکان شکل گرفته است. در پی پاسخ به سوال؛ مولفه های مؤثر بر ارتقاء خلاقیت کودکان در فضاهای کودک محور کدامند؟ است.

پیشینه ی تحقیق

اولین تحقیقات در زمینه خلاقیت در سال های ۱۹۵۰ انجام شد گیلفورد در این دهه اولین کنفرانس را با عنوان خلاقیت در آمریکا برگزار کرد (Pope, ۲۰۰۵). در ایران نیز طی سال های اخیر پژوهش های بسیاری در این زمینه انجام شده است. کوپایی و همکاران (۱۳۹۳) به ارزیابی نحوه تأثیر مولفه های کالبدی بر ارتقاء خلاقیت کودکان در فضاهای بازی پارک های شهری پرداختند. طباطبائیان و همکاران (۱۳۹۴) با تحلیلی بر تأثیر محیط های ساخته شده بر خلاقیت کودک دریافتند محیط با ویژگی هایی نظیر پیچیدگی، تحریک کنندگی، انعطاف پذیری، بازی سازی و ایجادکننده تعامل بین کودکان در افزایش خلاقیت کودکان مؤثر است. حجت و همکاران (۱۳۹۶) بازتعریف فضای بازی کودکان بر مبنای ارزیابی و تحلیل نیازهای آنها از فضای بازی پرداختند. در دیگر پژوهشی دیواندی و همکاران (۱۳۹۷) با بهره گیری از قابلیت های نور و رنگ در فضاهای آموزشی در راستای افزایش خلاقیت کودکان نور و روشنایی را جزئی از ذات زندگی و نقش و جایگاه آن در فضاهای آموزشی و تأثیر آن بر خلاقیت کودکان دانستند. در پژوهشی خلیلی خواهد و همکاران (۱۳۹۹) معیارهای ارتقای سرزندگی خلاق در فضاهای آموزشی مدارس ابتدایی از نگاه متخصصان را بررسی کردند. لشکری و نوی (۱۴۰۲) نیز با تبیین و سنجش سویه های تأثیرگذار بر دلبستگی به مکان در طراحی مرکز خلاقیت کودکان دریافتند نتیجه سنجش تأثیرگذاری و سنجش سویه های تأثیرگذار بر دلبستگی به مکان در طراحی مرکز خلاقیت کودکان توسط کودکان نشان داد که به ترتیب این سویه ها در اولویت کودکان هستند. در جدول ۱، به صورت خلاصه پژوهش های ۱۰ ساله اخیر در زمینه خلاقیت کودکان بررسی شده است.

جدول ۱۳ بررسی پیشینه پژوهش، منبع: نگارندگان

پژوهشگران	سال	نتایج
۱ طباطباییان و همکاران	۱۳۹۵	محیط‌های طبیعی با داشتن ویژگی‌هایی ساختاری چون انسجام، خوانایی، رمز و راز و پیچیدگی که بر روان کودک موثر است.
۲ شهری زاده و مؤیدفر	۱۳۹۶	راهبرد مخاطب قرار دادن کودک در محیط اولویت برتر را داشته که راهکارهایی مانند استفاده از مشارکت و تصمیم‌گیری کودکان در مورد شهر مطلوب آنها، استفاده از علائم راهنما برای جهت‌یابی کودکان در محله، استفاده از مبلمان در مقیاس کودک و استفاده از رنگ‌های شاد در فضاهای شهری می‌تواند در این مهم مؤثر باشد.
۳ کوپایی	۱۳۹۷	مهمترین مولفه‌های تأثیرگذار بر افزایش خلاقیت کودکان، تنوع، سرزندگی و انعطاف‌پذیری کالبدی در فضاهای بازی پارک‌های شهری می‌باشد.
۴ شفیع‌پوری وردشاهی و همکاران	۱۳۹۷	اثرات تحریکی در محیط اگر به صورت کنترل شده باشد بر خلاقیت کودک تأثیر می‌گذارد.
۵ میزایی و همکاران	۱۳۹۹	محیط تأثیری مستمر و قاطع روی هر موجود زنده دارد، چرا که محیط ارتباط برقرار می‌کند، برگزیده‌های رفتاری تأثیر می‌گذارد و حواس را به کار می‌گیرد.
۶ خلیلی خواه و ایرانی بهبهانی	۱۴۰۰	مفاهیم کالبدی-محیطی، ادراکی-تجربی، روانشناختی-ذهنی، اجتماعی و کارکردی محیط بر فضاهای آموزشی مدارس ابتدایی تأثیرگذار می‌باشد.
۷ صحراگرد و همکاران	۱۴۰۱	قابلیت‌های خلاقانه کودکان در حوزه پاسخ به مسائل معماری، با هم متفاوت است. از این رو لازم است قبل از شروع فرآیند مشارکتی، معمار آن دسته از قابلیت‌های کودک که می‌تواند در تولید آثار معماری مشارکتی اثر بخش باشد را مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد، تا بستر ورود کودکان خلاق تر به فرآیند طراحی، فراهم شود.
۸ خیراللهی و همکاران	۱۴۰۱	سطح توانایی کودکان در اظهار نظر پیرامون مسائل مطرح شده با آنها، با هم متفاوت است.
۹ نوری و لشکری	۱۴۰۲	نتیجه سنجش تأثیرگذاری و سنجش سویه‌های تأثیرگذار بر دل‌بستگی به مکان در طراحی مرکز خلاقیت کودکان توسط کودکان نشان داد که به ترتیب اسن سویه‌ها در اولویت کودکان هستند.

ادبیات و مبانی نظری

فضای کودک محور

کودکان، حساسترین و تأثیرپذیرترین گروه سنی جامعه را تشکیل می‌دهند و نیاز دارند تا در مهمترین سالهای زندگیشان که پایه‌های رشد ذهنی، جسمی، شخصیتی و اجتماعی آن‌ها شکل می‌گیرد تا زمانی که وارد شهر شوند، زندگی اجتماعی را در مقیاس خود تجربه می‌کنند. از نکات بسیار مهم در طراحی برای کودکان، دیدن کودک همزمان با دوره طراحی است. عوامل زیبایی‌شناسی در فضایی که برای کودک طراحی میشود، باید به گونه‌ای او را ترغیب کند محیط باید شاد و سرشار از انرژی با توجه به گروه سنی باشد و توسط رنگها و احجام قابل لمس باشد. کیفیت محیط فیزیکی بر موفقیت کودک تأثیر قابل توجهی دارد (دیواندی، ۱۳۹۷). ایده نگاه به کودکی از غرب و در اواخر قرن ۱۷ میلادی صورت گرفته است. جان لاک معتقد است که تجربه‌های نخستین آدم عمیقاً بر زندگی بعدی او تأثیر می‌گذارد و بر همین اساس بر نقش اهمیت پرورش تأکید می‌کند، کودکان در مقایسه با بزرگسالان جهان را به طور دیگری می‌بینند. کودکان محیط پیرامون خود را تغییر می‌دهند تا وضعیت خوشان را بهبود ببخشند. برخلاف بزرگسالان که محیط را از طریق فرم درک می‌کنند، جنبه‌هایی از محیط برای کودکان مهم است که بتوان محیط را بر اساس کاربری‌های مختلفی که به آن می‌دهند، تغییر دهند (میرزایی، ۱۳۹۹). دغدغه اصلی طراحان، معیارهای طراحی فضاهایی است که به صورت اختصاصی برای کودکان طراحی میشوند. زیرا معماری برای کودکان با دریافت کودکان نسبت مستقیمی دارد. مسائلی نظیر مقیاس فیزیکی کودک، و اینکه از چه ارتفاعی به دنیا و محیط پیرامون نگاه میکند. کودکان حق دارند در مسائل مربوط به خود اظهار نظر کنند (به نیا، ۱۴۰۰). اگر در تعریف رفتار و کیفیت فضا به نیازهای کودک از جمله بازی بی‌اعتنایی شود، رفتار کودک مخرب، خطرناک و غیر قابل تفسیر میشود اما هنگامی که بازی حق مشروع کودک در فضا شناخته شود، گامی برای خلق فضای دوستدار کودک برداشته شده است (مردمی، ۱۳۹۲).

خلاقیت کودکان

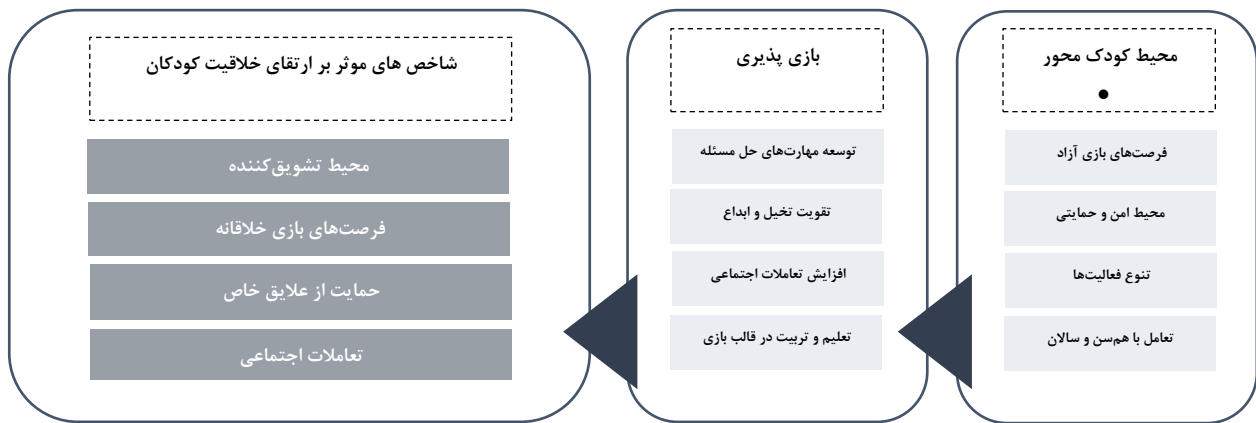
گروهی خلاقیت را مفهومی شناختی می‌انگارند که با فرآیندهای عالی ذهن نظیر تفکر، هوش، تخیل و پردازش اطلاعات تعامل دارد و عده‌ای نیز آن را مفهومی چند بعدی می‌دانند که مجموعه‌ای از عوامل شناختی بر آن مؤثر است. به عبارتی خلاقیت را متأثر از تأثیرات محیطی میدانند (موید

فر، ۱۳۹۶). بنا به اعتقاد دیکت، تفکر خلاق به افکار مدلل و موثر نیازمند است و فرآیند ادراک برای ایجاد ایده های خلاقانه، برخاسته از ضمیر ناخودآگاه شخص نیست، بلکه ذهن مجموعه ایی از افکار و ایده های قدیمی را در قالب ایده های نو تغییر شکل داده و تکمیل میکند (دیکت، ۲۰۰۳). گاردنر معتقد است، خلاقیت از سنین پایین تر آغاز میشود. او کودکان پیش دبستانی را دارای خلاقیت هنر گرایانه می داند که با ورود به مدرسه وارد مرحله سوادآموزی شده و در نتیجه خلاقیت هنری کودکان کاهش میابد. خلاقیت بیشتر با پرورش در ارتباط است تا آموزش (طباطبائیان، ۱۳۹۷). باور کردن روح کاوش و تقویت فرآیند تفکر و خلاقیت هر فرد، در دوران کودکی امکان و و تأثیر بیشتری دارد. هر چه سن او بالا می رود با اضافه بار اطلاعاتی که از محیط بر ذهن وارد میشود. دامنه پاسخ ها کوچکتر میگردد و به آنچه در حافظه ثبت شده محدود میشود. لذا اگر این زمینه ساز و شکوفایی خلاقیت در کودکی صورت پذیرد، اثر آن میتواند کل دوران زندگی را در بر گیرد (دیواندی، ۱۳۹۷). مبنای پرورش قوهی خلاقیت در کودک، تخلیلات وی می باشد؛ تخیل نوعی فعالیت خلاق است که در آن مقایسه، استدلال، تصور ذهنی با تعیین قدر و درجه وجود دارد. تخیل خلاق در دوران کودکی به سرعت پرورش می یابد و در نوجوانی به اوج خود می رسد. کنجکاوی، بازی و خیالپردازی کودکان در ارتقای خلاقیت آنان مؤثر است. بازی علاوه بر انگیزش خلاقیت، باعث ارتقاء سطح تعاملات اجتماعی آنان نیز میگردد بر اساس نظریه ی ژان پیاژه بازی باعث پیشرفت رشد شناختی و خلاقیت میشود و به نقل از مورلیس، تخیل و خلاقیت در بازی عمیقاً ریشه دارند. بازی انعطاف پذیری و مهارت های حل مسئله را که برای خلاق بودن لازم است تقویت می کند و روحیه ی بازی به تخیل پرو بال میدهد (حبیب، ۱۳۹۳).

محیط به صورت های مختلفی بر کودک و شخصیت او و بر افزایش خلاقیت او تأثیر میگذارد. گفته میشود از طریق اثر متقابل با محیط فیزیکی و اجتماعی، کودکان دانش و فهمیدن را می آموزد (طباطبائیان، ۱۳۹۴). تحقیقاتی که زیر مجموعه علوم اکو رفتاری، روانشناسی اکولوژیک و در نهایت روانشناسی محیط بودند، وجهی فراموش شده از روانشناسی معرفی شد که بر خلاف گذشته هنگام بررسی، انسان را از محیطش جدا نمیکرد. در این شاخه از روانشناسی هدف تحقیق علمی رفتار تحت شرایط طبیعی آن است. در روانشناسی محیط اصل بر این است که رفتار انسان را نمیتوان بدون توجه به قرارگاه فیزیکی و به طور جداگانه مورد بررسی قرار داد. ساختار محیط فیزیکی روی یادگیرندگان تأثیر گذار است. تجربه کودک با محیط الزاماً شامل عمل کودک بر روی محیط نیست. بلکه تابع چیزهایی است که کودک در کنش متقابل خود با محیط آموخته است. در حقیقت هم میتوان محیط را شکل داد و هم میتواند به انسان شکل دهد، قضاوت کودکان درباره محیط طبیعی از طریق زیباشناسی محیط نیست بلکه چگونگی تعامل آنها با محیط است (شاه حسینی، ۱۳۹۶).

بازی پذیری

بازی ابزار اساسی کودک برای کاوش جهان، محیط اطرافش، فردیت و روابط فیزیکی و احساس خود بودن است، در طول بازی، کودکان یک درک واقعی از واقعیت و جهان پیرامونشان به دست می آورند (staempfli, 2009). برای بررسی محیط بازی جهت افزایش خلاقیت کودکان ابتدا به تعریف بازی پرداخته میشود. بازی کودکان عبارت است از تلاش برای لمس و حس دنیا و تحت کنترل در آوردن و آشنا شدن با آن. تحقیقات نشان می دهند که انگیزش خلاقیت با میزان بازی کودکان پیش دبستان رابطه مستقیم دارد، زیرا تحرک، اولین راه فعالیت، بیان، یادگیری و پیشرفت است (طباطبائیان، ۱۳۹۷). بازی پذیری کودکان برای ارتقاء خلاقیت آنها بسیار مهم است. بازی هایی که کودکان را به اندازه های مختلفی از خلاقیت و تفکر کمک می کنند، می توانند به شکل های مختلفی از جمله بازی های هنری، بازی های مدل سازی، بازی های موسیقی، و حتی بازی های مربوط به حل مسئله ها و تحقیقات انجام شوند. این نوع بازی ها کودکان را به انجام فعالیت هایی که نیاز به خلاقیت و تفکر استثنایی دارند، تشویق می کنند. بازی های خلاقانه مانند نقش آفرینی و ساختن داستان ها باعث توسعه تخیل و نوآوری کودکان می شوند. این نوع بازی ها کودکان را تشویق می کنند تا به جای استفاده از اسباب بازی های آماده، خودشان وسایل بازی را ایجاد کنند و داستان های جدید بسازند. از طرفی بازی های گروهی و تعاملی کودکان را به همکاری، مذاکره، و اشتراک گذاری ایده ها تشویق می کنند. این مهارت ها برای توسعه خلاقیت ضروری هستند، زیرا بسیاری از پروژه های خلاقانه نیاز به همکاری و همفکری دارند. تحقیقات مختلف نشان داده اند که بازی پذیری کودکان با توسعه خلاقیت و مهارت های دیگر آنها رابطه مستقیم دارد. مطالعه ای در مجله "چایلد دیولپمنت" نشان داده که کودکان که در بازی های خلاقانه شرکت می کنند، مهارت های اجتماعی و حل مسئله بهتری دارند.

تصویر امدل مفهومی پژوهش، منبع: نگارندگان

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر به روش آمیخته کمی و کیفی است. در ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی به ارزیابی تأثیر فضاهای کودک‌محور در ارتقا خلاقیت کودکان پرداخته شده است. برای تجزیه و تحلیل آنها از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. سپس مولفه‌های موثر بر ارتقاء خلاقیت کودکان مورد بررسی قرار گرفته است. برای ارزیابی عوامل موثر بر ارتقاء خلاقیت کودکان و در محیط‌های کودک‌محور و به جهت تکمیل اطلاعات به دست آمده از پیشینه موضوع و نظریات دانشمندان، در ادامه با تکنیک مصاحبه بازپاسخ به طوری که با ۱۲ نفر متخصص معماری، شهرسازی، جامعه‌شناسی و روانشناسی مصاحبه صورت پذیرفت تا جنبه‌های تکمیلی اطلاعات به دست آید. در مرحله دوم از روش نظریه زمینه‌ای با تکنیک کدگذاری باز به تحلیل مصاحبه‌ها پرداخته شد تا تمامی جوانب موضوع بررسی معیارهای موثر در تحقیق به دست آمد سپس ابزار پژوهش ساخته شد که شامل جدول هدف محتوا و پرسشنامه می‌باشد. در این مرحله متخصصان پیوستارها را کنترل کرده و پس از تایید به ایجاد پرسش‌نامه محقق ساخته به جهت بررسی مولفه‌ها و تحلیل نتایج پرسشنامه منجر شد. هدف از تدوین این پرسشنامه بررسی مفاهیم، معیارها و مولفه‌های موثر بر خلاقیت کودکان است به طوری که سنجش‌های ارزیابی به صورت کمی تعیین شده و در ماتریس مربوطه جمع‌آوری شوند. پرسشنامه‌ها به صورت الکترونیکی بین متخصصین پخش شده و در نهایت پاسخ‌ها جمع‌آوری گردید. با استفاده از داده‌های پرسشنامه و نرم افزار SPSS26 و بهره‌گرفتن از آزمون پیرسون جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها و ضریب همبستگی جهت بررسی رابطه موجود بین متغیرها اقدام به تحلیل آماری گردید.

بحث و یافته‌های تحقیق

تحلیل داده‌های کمی

در این بخش داده‌های جمع‌آوری شده از پرسش‌نامه‌ها که در راستای شناسایی و بررسی عوامل موثر بر فضاهای کودک‌محور در ارتقا خلاقیت کودکان توزیع شده بود، مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار می‌گیرد. در این پژوهش برای ارزیابی میزان پایایی ابزارهای تحقیق از روش همسانی درونی یا آلفای کرونباخ استفاده شده است. منظور از پایایی پرسشنامه، خطای اندازه‌گیری در نمونه‌های حاصل شده از پرسشنامه است. همان‌طور که مشخص است مقدار این آماره بیشتر از ۰/۷ می‌باشد که این امر بیانگر پایا و مورد اطمینان بودن پرسش‌نامه مورد نظر به منظور تحلیل‌های بعدی می‌باشد.

آزمون فریدمن

در این پژوهش به منظور سنجش آرای افراد و رتبه‌بندی میزان اهمیت هریک از مولفه‌های اثرگذار بر ارتقا سطح خلاقیت کودکان، از آزمون فریدمن استفاده شده است. در تفسیر نتایج آزمون فریدمن، برای این که پی ببریم آیا تفاوت میانگین آرای افراد از مولفه‌ها معنادار است یا خیر، باید از نتایج جدول (Test-statistics) استفاده کنیم.

جدول ۱۴ پایایی پرسشنامه، منبع: نگارندگان

پایایی تحلیل های آماری	
تعداد آیتمها	آلفای کرونباخ
36	0.962

جدول ۱۵ آزمون فریدمن، منبع: نگارندگان

N	100
Chi-Square	425.432
df	36
Asymp.sig	0.00

آزمون فریدمن علاوه بر معناداری، تفاوت یا عدم تفاوت میانگین رتبه مولفه ها از دیدگاه افراد پاسخگو، به اولویت بندی معیارها از دیدگاه افراد بین این مولفه ها می پردازد. برای رسیدن به این منظور می توانیم از نتایج جدول (تحت عنوان Ranks) استفاده کنیم. نتایج در جدول (۴) نشان داده شده است.

جدول ۱۶ اولویت بندی مولفه های اثرگذار بر ارتقاء خلاقیت کودکان براساس آزمون فریدمن، منبع: نگارندگان

میانگین رتبه	مولفه ها
5.83	علاقه
5.68	تعامل
4.99	کالبد
4.55	اجتماع
4.34	فعالیت
4.26	مهارت

مبتنی بر یافته های پژوهش، بین مولفه های موثر بر خلاقیت کودکان در فضاهای کودک محور اختلاف معنادار وجود دارد، یافته ها نشانگر آن است که از دیدگاه افراد شرکت کننده در پژوهش، علاقه را مهمترین معیار اثرگذار بر خلاقیت کودکان دانسته و پس از آن شاخص های تعامل، کالبد و اجتماع جای دارند که بترتیب بالاترین میانگین رتبه را به خود اختصاص داده اند. در ادامه باتوجه به داده های بدست آمده به منظور سنجش رابطه بین مولفه های موثر بر خلاقیت کودکان در فضاهای کودک محور با یکدیگر از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۱۷ خلاصه مدل، منبع: نگارندگان

مدل	ضریب هم بستگی	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	خطای برآورد
۱	۰.۸۴۳	۰.۵۵۱	۰.۵۴۰	۰.۸۰۹۲

نتایج حاصل از جدول ۵ نشان می دهد که مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها 0.843 می باشد که این نشان می دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته پژوهش، همبستگی بسیار قوی وجود دارد و از سوی دیگر مقدار ضریب تعدیل شده (R Square) برابر است

با ۵۴۰/۰ درصد که نشان دهنده این است که ۵۴/۱ درصد از مفاهیم ارتقاء خلاقیت کودکان توزیع به ۶ مولفه کلی مورد بررسی شامل علایق، تعامل، کالبد، اجتماع، فعالیت و مهارت وابسته می باشد. جدول ۶ آزمون مربوط به جدول ANOVA است که پرازندگی مدل را بررسی می کند.

جدول ۱۸ ANOVA منبع: نگارندگان

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره	سطح معنی داری
رگرسیون خطی	۲۴,۰۲۱	۷	۳,۶۲۱	۵,۶۳۴	۰,۰۰
باقی مانده (خطا)	۱۱,۴۲	۱۹	۰,۵۲۱		
کل	۳۱,۵۴۱	۲۱			

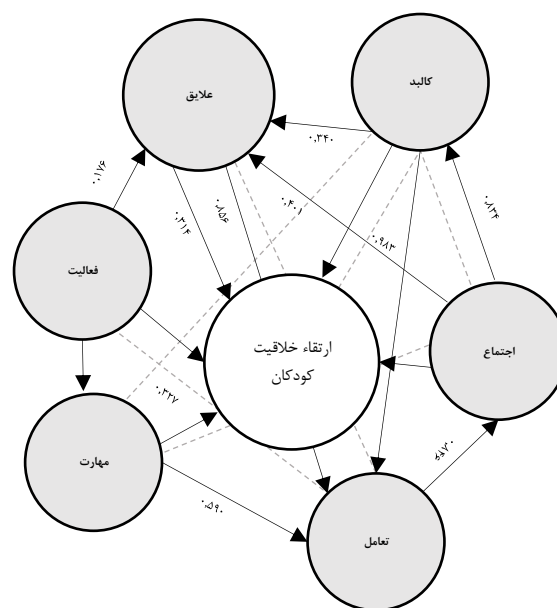
با توجه به معنادار بودن مقدار آزمون F در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۰۲ می توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از چهار متغیر مستقل و دو متغیر وابسته مدل مناسبی است و مجموعه متغیرهای مستقل قادرند معیارهای ارتقاء خلاقیت را تبیین کنند.

جدول ۱۹ ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه بین مولفه های موثر بر خلاقیت کودکان در فضاهای کودک محور، منبع: نگارندگان

معیارهای موثر بر ارتقاء سطح امنیت کودکان	علایق	تعامل	کالبد	اجتماع	فعالیت	مهارت
علایق	۱					
تعامل	*۰,۸۸۳	۱				
کالبد	*۰,۹۲۱	*۰,۹۷۵	۱			
اجتماع	*۰,۵۳۲	*۰,۵۶۵	*۰,۸۱۶	۱		
فعالیت	*۰,۵۶۲	*۰,۵۴۳	*۰,۴۹۲	*۰,۴۳۱	۱	
مهارت	*۰,۸۷۶	*۰,۴۵۳	*۰,۷۸۹	*۰,۶۵۱	*۰,۸۷۰	۱

**p<0.01 و *p<0.05

باتوجه به یافته های جدول ۷، مشاهده می شود که بین ابعاد کلی موثر بر خلاقیت کودکان رابطه دو سویه ای برقرار می باشد، به معنای آن است که توجه به شاخص های علایق، تعامل، کالبد، اجتماع، فعالیت و مهارت در فضاهای کودک محور سبب ارتقاء سطح خلاقیت در کودکان می گردد. نمودار ۱ نشانگر ارتباطات دوسویه هریک از مفاهیم موثر بر خلاقیت کودکان در فضاهای کودک محور با یکدیگر است.

نمودار ۸ روابط همبستگی بین مولفه های موثر بر خلاقیت کودکان در فضاهای کودک محور، منبع: نگارندگان

نتیجه گیری

در بررسی ادبیات خلاقیت و نحوه بروز و پرورش آن، پرواضح است که تعداد اندکی از تحقیقات به مسئله محیط و تأثیر آن در شکل گیری خلاقیت اشاره داشته اند که این موضوع لزوم تحقیقات بیشتر در این زمینه را خاطر نشان می سازد. در جمع بندی مطالب گفته شده و پاسخ به پرسش اصلی پژوهش: مولفه های موثر بر ارتقاء خلاقیت کودکان در فضاهای کودک محور کدامند؟ می توان گفت، عواملی چون، تشویق به تجربه های جدید، حمایت از علاقه ها، تعامل با هم سن و سالان و ... از مولفه های موثر بر ارتقاء خلاقیت کودکان خواهد بود. امروزه مسئله و موضوع قابل توجه در حوزه رشد شناختی کودکان این است که آنها به جای ماجراجویی در محیط پیرامون، به دنبال ماجراجویی در تخیل، افسانه ها و تقلید از تلویزیون و بازی های کامپیوتری هستند و حاصل سخن اینکه کودکان دوران کودکی تصنیی را سپری می کنند که دقیقاً و تحقیقاً توسط بزرگسالان ساخته و پرداخته شده است. مهم ترین پیامد منفی این نحوه از رشد کودکان این است که نمی توان از آنها انتظار انسانی خلاق و کنجکاو داشت. کودکان نیاز به محیطی دارند که تشویق کننده باشد و آن ها را به تجربه های جدید و متفاوت دعوت کند. بازی های خلاقانه و آزاد به کودکان اجازه می دهند تا از تخیل خود استفاده کنند و ایده های جدید را بیازمایند. والدین، نقش بسیار مهمی را در خلاقیت کودک خود دارند. والدین برای پرورش خلاقیت در کودک خود باید جو مثبتی را در خانواده ایجاد کنند و اجازه بدهند که کودک آزادانه به "کشف جهان" پرداخته و به بروز خلاقیت کودک خود کمک کنند. والدین اگر خواهان کودکی موفق "باهوش"، "بانشاط" و "زیرک" هستند باید تا جایی که می توانند به کودک خود توجه کنند. اولین رکن مهم در ایجاد خلاقیت کودک داشتن "والدین همراه" هست. در نتیجه والدین می توانند با حمایت از علایق و استعداد های خاص کودکان، خلاقیت آن ها را تقویت کنند. بازی پذیری یکی از ابزارهای مهم برای تقویت خلاقیت کودکان است. بازی پذیری نه تنها باعث سرگرمی کودکان می شود، بلکه نقش مهمی در تقویت خلاقیت و توسعه مهارت های آن ها دارد. جامعه امروز برای انجام فعالیت های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشور به تربیت کودکان خلاق نیاز دارد. یکی از عوامل پرورش این امر فراهم آوردن محیطی مناسب برای بازی است. در نتیجه در این راستا ارتباط کودکان با محیط بازی و شرایطی که محیط در حین بازی فراهم می آورد، می تواند آن ها را در جهت پیشرفت رشد فکری و خلاقیت هدایت کند.

فهرست منابع

- میرزائی، رضا، و صیادارابی، خدیجه. (۱۳۹۹). طراحی مرکز دوستدار کودک با در نظر گرفتن پرورش خلاقیت کودکان؛ نمونه موردی: شهر مشهد. شباک، ۶(۲ (پیاپی ۵۳))، ۱۲۷-۱۴۰.
- دیواندی، جواد، و بزرگ قمی، لیلا. (۱۳۹۷). بهره‌گیری از قابلیت‌های نور و رنگ در فضاهای آموزشی در راستای افزایش خلاقیت کودکان. معماری شناسی، ۱(۶).
- طباطباییان، مریم، عباسعلی زاده رضاکلائی، ساناز، و فیاض، ریما. (۱۳۹۵). بررسی تاثیر طبیعت بر خلاقیت کودک. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۹۱-۱۰۲.
- شفیع پوریوردشاهی، پریا، کیانی، مصطفی، و طباطباییان، مریم. (۱۳۹۷). نقش طراحی فضای بازی در پرورش خلاقیت کودکان. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۲۳(۲۳)، ۵۳-۶۳.
- حجت، عیسی، و شاه حسینی، صفیه. (۱۳۹۷). بازتعریف فضای بازی کودکان بر مبنای ارزیابی و تحلیل نیازهای آن‌ها از فضای بازی با رویکرد ارتقاء خلاقیت. مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت‌های تاریخی فرهنگی)، ۸(۱۵)، ۴۱-۵۷.
- کوپایی، گلرخ، نقی زاده، محمد و حبیب، فرح. (۱۳۹۵). تاثیر عوامل کالبدی فضاهای بازی بر خلاقیت کودکان ۶ تا ۱۲ سال در پارکهای شهری. فصلنامه مطالعات شهری، ۶(۲۱)، ۳۹-۵۰.
- مردمی، کریم و ابراهیمی، سیما. (۱۳۹۳). بازی انگیزی، راهبرد طراحی محیط‌های یادگیری. معماری و شهرسازی ایران (JIAU)، ۵(۱).
- کوپایی، گلرخ، نقی زاده، محمد، و حبیب، فرح. (۱۳۹۷). ارزیابی نحوه تاثیر مولفه‌های کالبدی بر ارتقاء خلاقیت کودکان در فضاهای بازی پارک‌های شهری. معماری و شهرسازی ایران، ۹(۱۵)، ۲۱-۳۱.
- فلاحی، علیرضا، و گمینی اصفهانی، هدیه. (۱۳۹۶). برنامه ریزی و طراحی معماری فضاهای دوستدار کودک در فرایند بازسازی پس از زلزله بم. مسکن و محیط روستا، ۳۶(۱۵۸)، ۶۳-۷۶.
- خلیلی خواه، سارا، ایرانی بهبهانی، هما، عزیزی، شادی و هاشم نژاد شیرازی، هاشم. (۱۴۰۰). معیارهای ارتقای سرزندگی خلاق در فضاهای آموزشی مدارس ابتدایی از نگاه متخصصین. نشریه علمی اندیشه معماری، ۵(۹)، ۲۳۲-۲۴۹.
- به نیا، بهنام، خیراللهی، مهران، صحراگرد، مهدی و سلطانی، فرح. (۱۴۰۱). معرفی ابزار سنجش سطح خلاقیت کودکان مشارکت کننده با معمار، در فرایند طراحی معماری برای کودکان. نشریه علمی اندیشه معماری، ۶(۱۱)، ۲۱۳-۲۴۰.
- لشکری، غزاله و نوری، مریم، ۱۴۰۲، تبیین و سنجش سویه‌های تاثیرگذار بر دل بستگی به مکان در طراحی مرکز خلاقیت کودکان (نمونه موردی: کودکان ۶ تا ۱۰ سال ساکن محله شهرک غرب شهر تهران).
- شهری زاده، صدق و موبدفر، سعیده، ۱۳۹۶، برنامه ریزی راهبردی شهر دوستدار کودک با تاکید بر خلاقیت کودکان (نمونه موردی: شهر یزد).
- عابدی، سمیه، عباسی، زهرا و ضیافت، حسن. (۱۳۹۹). تبیین نقش فضاهای شهری دانش بنیان در پرورش خلاقیت کودکان با تاکید بر پارک‌های علم و فناوری. مطالعات هنر اسلامی، ۱۶(۳۷)، ۱۹۴-۲۱۰.
- قدرتی، زهراسادات، درویش، بهروز و بلانین، ندا. (۱۴۰۲). بررسی شاخص‌های تاثیرگذار بر طراحی دبستان و مرکز خلاقیت کودکان با تاکید بر ارتقا خلاقیت محیطی و افزایش مهارت‌های اجتماعی در کودکان. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۶(۴۳)، ۱۷۷-۱۹۴.
- مظفر، فرهنگ، حسینی، سیدباقر، باقری، محمد و عظمتی، حمیدرضا. (۱۳۸۶). نقش فضاهای باز محله در رشد و خلاقیت کودکان. باغ نظر، ۴(۸)، ۵۹-۷۲.
- کریمی آذری، امیررضا و حسینی، سیدباقر و صالح صدق پور، بهرام و حسینی دهشیری، افضل السادات، ۱۳۹۵، اصول طراحی فضای مسکونی، با رویکرد ارتقاء خلاقیت کودکان ۷-۳ ساله در ایران (نمونه موردی: شهر تهران - منطقه ۴).
- طباطباییان، مریم، عباسعلی زاده رضاکلائی، ساناز، و فیاض، ریما. (۱۳۹۵). تحلیلی بر تاثیر محیط‌های ساخته شده بر خلاقیت کودک (بررسی ویژگی‌های محیطی موثر بر خلاقیت کودک در مراکز کودک تهران). باغ نظر، ۱۳(۴۳)، ۱۷-۳۶.
- حسینی فریده سادات، احمدشاهی طویه، رجبی سوران. اثربخشی بازی‌های شناختی رایانه‌ای بر کارکردهای اجرایی و خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی. فصلنامه روانشناسی شناختی. ۱۳۹۹؛ ۸(۳) ۵۲-۷۰.
- سلطانی، مریم. (۱۳۹۶). بررسی نقش مربی در افزایش خلاقیت کودکان. همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران (اولین همایش بین‌المللی و سومین همایش ملی).

- رحیمی پردنجانی سعید، نجاتی فر سارا. اثربخشی بازی های آزاد بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی پیشرفت های نوین در علوم رفتاری ۱۴۰۱؛ ۷ (۵۵): ۱۷۶-۱۶۲
- فروزان فر، فریبا. (۱۳۹۴). اثربخشی بازی های گروهی بر خلاقیت کودکان. کنفرانس ملی آینده پژوهی، علوم انسانی و توسعه.
- رضایی، سیده الهام، محمودی، امیر سعید و رحمانپور زنجانی، علی. (۱۴۰۲). مؤلفه های کالبدی فضاهای آموزشی و شاخص های سیالیت تفکر، بسط و اکتشاف در فرآیند خلاقیت کودکان. نشریه هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی، ۲۸(۳)، ۶۱-۷۳.
- فرچوند، محسن، ترابی، زهره و شهبازی، مجید. (۱۴۰۳). شناسایی مهمترین مولفه های طراحی محیط تعاملی بر ارتقا میزان خلاقیت کودکان. رویکردی نو بر آموزش کودکان، ۶(۴)، ۲۶۱-۲۷۴
- حیدری نیا، مهناز و پراهلدا، ان. ان. (۱۴۰۱). تأثیر والدین بر سطح بازی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی در هند. فصلنامه ایرانی آموزش و پرورش تطبیقی، ۵(۴)، ۲۲۱۰-۲۲۲۷
- انصاری، مریم، کلانتری، اعظم و محمودی، سیروس. (۱۴۰۳). تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی ۵ تا ۶ ساله. تفکر و کودک
- عباس پور، کوثر، اقدسی، محمدتقی، و فتحی رضائی، زهرا. (۱۴۰۰). اثربخشی زمینه ی محیطی از دیدگاه بوم شناختی بر رشد حرکتی و خلاقیت کودکان. اندیشه های نوین تربیتی، ۱۷(۲)، ۲۴۹-۲۷۳.
- جمالی، بهروز، محمدکاظمی، رضا، و شهبازی، مهدی. (۱۳۹۸). مقایسه تاثیر بازی های کششی بر خلاقیت کودکان دختر و پسر پیش دبستانی. مجله علوم روانشناختی، ۱۸(۸۲)، ۱۱۳۱-۱۱۳۶.
- سلیمانی، سارا، و خیری، مبینا. (۱۴۰۰). فرا تحلیلی کیفی بر ویژگی های محیطی موثر بر خلاقیت کودکان در مدارس و آموزشگاه ها. مدیریت مدرسه، ۹(۲)، ۳۰۱-۳۲۹
- شاه حسینی، صفیه و ثقفی، محمودرضا. (۱۳۹۷). محیط محرک خلاقیت در باشگاه کودک. منظر، ۱۰(۴۴)، ۲۴-۳۹
- حسینی، فریبا، محمودی، غلامرضا، و تهرانی، ندا. (۱۳۹۲). اثربخشی لگو آموزشی بر افزایش هوش عملی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی. تحقیقات روانشناختی، ۵(۲۰).